

Основні аспекти формування класифікації порушення розвитку дитини

Andreiko B.V. The key aspects of the classification of violation of the child's development / B.V. Andreiko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 24–33.

Б.В. Андрейко. Основні аспекти формування класифікації порушення розвитку дитини. У статті науково проаналізовано терміни: вада, порушення розвитку, психофізичні розлади. З'ясовано, що суб'єктом корекційної освіти, на який спрямоване вивчення, виховання, навчання й корекційна психолого-педагогічна допомога, є дитини з вадами психофізичного розвитку. Науково обґрунтовано вплив народження дитини з вадами розвитку на психоемоційний стан та адаптацію батьків. З теоретичного аналізу з'ясовано, що сім'я, яка виховує дитину з обмеженими психофізичними можливостями, дитину, якій встановлено інвалідність, або хронічно хвору дитину, проходить стадії розвитку або адаптації залежно від захворювання. З'ясовано важливий факт того, що період встановлення діагнозу може варіювати від півроку до п'яти років. У статті проаналізовано та оцінено основні аспекти формування діагнозу захворювання дитини раннього віку. Виділено основні стадійні чинники і критерії до постановки діагнозу. Проаналізовано основні аспекти формування класифікації порушення розвитку дитини. Теоретично досліджено найбільш поширені у корекційній освіті класифікації дитячих аномалій за видом порушення. З'ясовано, що саме з урахуванням виду порушення визначаються зміст і методи роботи з дитиною, добирається заклад для неї та форма організації навчання і виховання. Обґрунтовано проблематику в постановці діагнозу, подано розуміння і наукове формулювання нового наступного терміну. Науково обґрунтований термін – несприятливий прогноз розвитку дитини раннього віку, який позначає і включає в себе порушення розвитку дитини, які, в свою чергу, бувають різного генезу, ступеня важкості та характеру протікання, але через ранній термін не можуть бути визначені однозначно і поставлені як діагноз.

Ключові слова: корекційна освіта, психофізичний розвиток, порушення розвитку, ранній дитячий вік, сім'ї дітей із порушенням розвитку, діагноз, органічні ураження, сенсорні розлади, інвалідність, несприятливий прогноз розвитку.

Б.В. Андрейко. Основные аспекты формирования классификации нарушения развития ребенка. В статье научно обоснована терминология: недостаток, нарушение развития, психофизические расстройства. Субъектом коррекционного образования, на который направлено изучение, воспитание, обучение и коррекционная психолого-педагогическая помощь, является ребёнок с недостатками психофизического развития. Также научно обосновано влияние рождения ребенка с пороками развития на психоэмоциональное состояние и адаптацию родителей. С теоретического анализа установлено, что семья, воспитывающая ребёнка с ограниченными психофизическими возможностями, ребёнка, которому установлена инвалидность, или хронически больного ребёнка, проходит стадии развития или адаптация в зависимости от болезни. Установлено, что важным аспектом анализа является тот факт, что период установления диагноза может варьировать от полугода до пяти лет. В статье проанализированы и оценены основные аспекты формирования диагноза заболевания ребенка раннего возраста. Выделены основные стадийные факторы и критерии к постановке диагноза. Проанализированы основные аспекты формирования классификации нарушения развития ребенка. Теоретически исследовано, что наиболее распространенной в коррекционном образовании является классификация детских аномалий по виду нарушения. А также установлено, что именно с учетом этого определяются содержание и методы работы с ребенком, и форма организации обучения и воспитания. Обоснованная проблематика в постановке диагноза даёт понимание и формулирование нового в терминологии: неблагоприятный прогноз развития ребенка раннего возраста, обозначающий и включающий в себя нарушения развития ребенка, которые, в свою очередь, бывают различного генеза, степени тяжести и характера протекания, но через ранние сроки не могут быть определены однозначно и поставлены как диагноз.

Ключевые слова: коррекционное образование, психофизическое развитие, нарушение развития, ранний детский возраст, семьи детей с нарушением развития, диагноз, сенсорные расстройства, инвалидность, неблагоприятный прогноз развития.

Постановка проблеми. Сім'я, яка виховує дитину з обмеженими психофізичними можливостями, дитину, якій встановлено інвалідність, або хронічно хвору дитину, проходить стадії розвитку або стадії адаптації сім'ї відповідно до захворювання. Стадія – *народження дитини, встановлення діагнозу*: виявлення хвороби або вади, встановлення діагнозу, емоційне пристосування до нової ситуації, інформування інших членів сім'ї. Народження здорової дитини очікують всі в родині. Народження дитини з порушенням розвитку стає справжньою трагедією для батьків, створюється важка психотравмуюча ситуація в сім'ї. *Період встановлення діагнозу може варіювати від пів року до п'яти років* [2, с. 45]. Несприятливий прогноз розвитку дитини,

як один із основних аспектів проблематики і формування класифікацій порушення розвитку дитини. *Несприятливий прогноз розвитку дитини раннього віку* – це термін, який позначає і включає в себе порушення розвитку дитини, які в свою чергу бувають різного генезу, ступеня важкості та характеру протікання, але через ранній термін не можуть бути визначені однозначно і поставлені як діагноз. Несприятливий прогноз розвитку у період вагітності ставиться на основі показників певних розладів і уражень після проведення пренатальних (показники-маркери) і прінатальних скринінгів. Проблематики в термінології не існує. Проблематика власне в тому, що новонародженій дитині не завжди можна поставити зразу об'єктивний і кінцевий діагноз, окрім цього до одних порушень розвитку часто при народженні долучаються супутні розлади. Саме тому першочерговим завданням нашого дослідження були пошук і науковий аналіз усіх класифікацій порушення розвитку дитини, які максимально розкривають для нас термін несприятливий прогноз розвитку дитини. Актуальність і цінність такої інформації повинна у майбутньому пришвидшити постановку діагнозу дитині раннього віку і зменшити психотравмуючу ситуацію у сім'ї. Адже саме батьки і найближчі родичі найбільше страждають, переживають і вболівають за здоров'я своєї дитини. Необхідно зрозуміти, що після постановки діагнозу або визначення сфери порушення розвитку чи системи ураження пришвидшується надання дитині необхідного лікування і відповідно покращення її стану, а також покращення психоемоційного стану батьків.

Аналіз останніх досліджень. З огляду на предмет спеціальної психології найточніше визначення порушеного розвитку дали В.М. Сорокін та Л.М. Шипіцина, Л.В. Кузнецова та ін. Проблематикою з питань порушення розвитку та виховання дитини з особливими потребами досліджували і описали І.М. Наказна, І.Б. Іванова, В.А. Лапшин і Б.П. Пузанов, В.В. Лебединський, В.М. Астапов, Є.М.Мастюкова, К.О. Островська.

Також досліджено вплив народження дитини з вадами на психоемоційний стан та адаптацію батьків (Н. Басгун, Р. Кравченко, А. Кравцова, М. Радченко, М. Сварник, Н. Северенчук, М. Batshaw, Н. Borzyszkowska, М. Koscielska, D. Lobato).

Формулювання мети статті. Класифікувати та науково обґрунтувати терміни, які складають основу у формуванні класифікації порушення розвитку дитини раннього віку. Це необхідне і першочергове завдання у сфері корекційної педагогіки, спеціальної психології, педіатрії. Адже у майбутньому це дозволить

пришвидшити постановку діагнозу дитині раннього віку і зменшити психотравмуючу ситуацію в сім'ї. Після визначення сфери порушення розвитку чи системи ураження пришвидшується надання дитині необхідного лікування і відповідно покращення її стану, а також покращення психоемоційного стану батьків.

Вклад основного матеріалу дослідження. *Класифікація порушення розвитку.* Порушення – це функціональне обмеження інваліда, що спричинене *фізичними, інтелектуальними чи сенсорними вадами.*

Хвороби класифікують залежно від уражень тих чи інших систем організму (хвороби нервової системи, органів чуття, дихання, кровообігу, серцево-судинної системи), причинними факторами (інфекційні, травматичні, порушення харчування), за характером течії (гострі, хронічні, підгострі), за характером симптомів (легкі і важкі) [2, с. 21].

Сутність феномена порушеного розвитку. Основу медико-соціальної моделі інвалідизації становить таксономія порушень, обмеження життєдіяльності та соціальної недостатності. Відхилення від норми у біологічному стані людини визначається терміном «порушення». Порушення – це будь-яка втрата чи аномалія психологічної, фізіологічної, чи анатомічної структури або функції. Вважається, що термін «порушення» більш ємкий, ніж «вада» і «розлад», тому що вміщує не тільки розлади і дефекти, а й інші аномалії – втрату органа, кінцівок, частин тіла. До поняття «порушення» входять також аномалії розумової діяльності. Як один із аспектів порушення розглядається функціональне обмеження [2, с.23].

З огляду на предмет спеціальної психології найточніше визначення дали В.М. Сорокін та Л.М. Шипіцина. Під поняттям сутності «порушеного розвитку слід розуміти розвиток звичайний, але такий, що відбувається у незвичайних (несприятливих) умовах, патогенна сила яких переважає над компенсаторними можливостями індивіда, не порушуючи при цьому цілісності психіки, модифікуючи лише рівень її опосередкованості. Унаслідок цього відносно стійко змінюються параметри і аспекти мікрогенезу (когнітивні, емоційні, регуляторні), що спричинює трансформації у процесі вікового розвитку. Передусім це виявляється у гальмуванні процесу соціалізації, тобто у засвоєнні культурно-історичного досвіду. Саме тому діти з ознаками ушкодженого розвитку потребують спеціальної медико-соціальної та психолого-педагогічної допомоги» [12, с. 122].

Л. С. Виготський розробив теорію складної структури аномального розвитку, яка означає, що дефект не призводить до ви-

падіння чи порушення якоїсь однієї функції, а відображається на всьому розвитку дитини. Структура аномального розвитку складається із *первинного дефекту (ядра)*, викликаного певним хворобливим фактором, і *вторинних та супутніх порушень*, що виникають під впливом первинного дефекту в процесі розвитку дитини. Всі структурні компоненти є взаємозалежними. Крім того вторинні ускладнення пов'язані з дією середовищних факторів у розвитку психіки дитини.

Кожна з нижчеперечислених класифікацій має свою таксономію, що вивчається окремим напрямом у сфері наук медицини, психології (спеціальної психології), педагогіки, логопедії. У *педагогіці* діти з вадами фізичного і розумового розвитку класифікуються залежно від основ дефекту. В.О. Лапшин і Б.П. Пузанов виділяють такі категорії [5, с. 21]:

- діти з порушенням слуху;
- діти з порушенням зору(сліпі,слабкозорі);
- діти з тяжкими порушеннями мови (логопати);
- діти з порушенням інтелектуального розвитку (розумово відсталі,діти із затримкою психічного розвитку);
- діти з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, сліпі і розумово відсталі, глухі і розумово відсталі та ін.);
- діти з порушеннями опорно-рухового апарату.

В.М. Астапов виділяє категорії дітей з вадами розвитку залежно від порушень аналізаторних систем і мови: діти з порушенням слуху, зору, рухової діяльності, мови, інтелектуального розвитку, затримкою психічного розвитку, викривленим психічним розвитком [1, с. 55].

Є.М. Мастюкова термін «відхилення в розвитку» використовує для дітей з народження з різними захворюваннями, включаючи органічні (аутизм, розумова відсталість), сенсорні (глухота, сліпота) [6, с. 160]. У *спеціальній психології* існує класифікація вад розвитку дитини у структурі сім'ї. Характер обмеження життєдіяльності дитини, специфіка патологічного стану по-різному впливає на загальну психологічну і духовну атмосферу сім'ї. Це виявляється в особливостях життєдіяльності родини, стилі життя, взаємостосунках батьків і родичів з дитиною, а сім'ї – з найближчим соціальним оточенням. Тому важливо класифікувати сім'ю залежно від характеру захворювання і патологічного стану дитини, де є діти [2, с. 79-86]:

- з порушеннями слуху і мови (глухі; такі, що недочувають; такі, що втратили слух; логопати);

- з порушенням зору (сліпі, слабкозорі);
- з порушенням інтелектуального розвитку (розумово відсталі, діти із затримкою психічного розвитку);
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, сліпі і розумово відсталі, глухі і розумово відсталі, ДЦП з розумовою відсталістю та ін.);
- з психоневрологічними захворюваннями;
- із хронічними соматичними захворюваннями.

Для кращої структури дисертаційного дослідження у вищеперечисленій класифікації вважаємо за необхідне зробити поділ відповідно до *ступеня важкості захворювання і системи ураження*. *Класифікація залишається незмінною, лише формується в блоки:*

Сім'ї дітей з органічними ураженнями:

- з порушенням інтелектуального розвитку (розумово відсталі, діти із затримкою психічного розвитку);
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, сліпі і розумово відсталі, глухі і розумово відсталі, ДЦП з розумовою відсталістю та ін.);
- з психоневрологічними захворюваннями.

Сім'ї дітей з соматичними захворюваннями:

- із хронічними соматичними захворюваннями;

Сім'ї дітей з сенсорними розладами:

- з порушеннями слуху і мови (глухі; такі, що недочувають; такі, що втратили слух; логопати);
- з порушенням зору (сліпі, слабкозорі).

Нагадаємо, що вперше рух за гуманізацію термінології щодо дітей з вадами фізичного та розумового розвитку почала Міжнародна організація інвалідів (Disabled Peoples' International – DPI), створена у 1980-1981 роках, щоб привернути увагу людей до інвалідів у всьому світі. Сьогодні організація налічує представництва у 110 країнах світу. За її ініціативи розроблено соціальну модель інвалідності, в контексті якої визначено поняття «порушення» й «інвалідність». Порушення – це функціональне обмеження інваліда, що спричинене *фізичними, інтелектуальними чи сенсорними вадами*.

За допомогою такої класифікації ми охоплюємо усі можливі вади і порушення розвитку, які можуть входити в поняття і термін «несприятливий прогноз розвитку». Окрім того, класифікація дає можливість поділити ці групи на умовні ступені важкості захворювання (висока важкість захворювання, низька і середня).

Необхідно розглянути і науково обґрунтувати термін «психофізичний розвиток». Сутність та класифікація порушень психофізичного розвитку. Суб'єктом корекційної освіти, на який спрямоване вивчення, виховання, навчання й корекційна психолого-педагогічна допомога, є **особистість дитини з вадами психофізичного розвитку**. Відповідно виділяють наступні **категорії порушень психофізичного розвитку у дітей**:

1) виразні та сталі порушення **слухової** функції (глухі, слабобуючі, пізно оглухлі діти);

2) виразні порушення **зору** (сліпі, слабкозорі діти);

3) важкі **мовленнєві** порушення (діти-логопати);

4) стійкі порушення **інтелектуального** розвитку на основі органічного ураження центральної нервової системи (розумово відсталі діти);

5) затримка **психічного** розвитку (діти із ЗІТР);

6) порушення **опорно-рухового** апарату (діти з вадами опорно-рухового апарату);

7) **емоційно-вольові** розлади (діти з вадами емоційно-вольової сфери);

8) **комплексні порушення** декількох функцій (сліпоглухі діти; діти, в яких вади зору, слуху, опорно-рухового апарату поєднуються із розумовою відсталістю).

У понятійно-термінологічному словнику зі спеціальної педагогіки дається наступне визначення: діти з вадами психофізичного розвитку — це діти, які мають суттєві відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими або набутими дефектами, і потребують спеціальних умов навчання й виховання [4, с. 25 – 26].

Зауважимо, що не кожна дитина з проблемами здоров'я чи порушеннями фізичного і (або) психічного розвитку вважається аномальною, а лише та, вади якої відображаються на усьому розвитку дитини (складна структура аномального розвитку за Л. С. Виготським) і перешкоджають засвоєнню культурного досвіду (і традиційної освіти водночас) у звичайних умовах життя й виховання. Саме тому для цієї категорії дітей створені заклади системи корекційної освіти. Найбільш поширеними синонімами до терміна «аномальні діти» є такі: діти з вадами (порушеннями) психофізичного розвитку; діти, що потребують корекції психофізичного розвитку; діти з особливими освітніми потребами; діти з обмеженими можливостями життєдіяльності, неповносправні діти. У освітній галузі України найбільш прийнятними є два перших терміни. Дітей з вадами психофізичного розвитку

поділяють на декілька категорій. У науковій літературі існують різні класифікації, наприклад, залежно від галузі застосування чи мети поділу. Найбільш поширеною у корекційній освіті є класифікація дитячих аномалій за видом порушення, оскільки саме з урахуванням цього визначаються зміст і методи роботи з дитиною, добирається заклад для неї та форма організації навчання і виховання [3, с. 352].

Висновки. Несприятливий прогноз розвитку дитини як один із основних аспектів проблематики у класифікаціях вад розвитку дитини. Період встановлення діагнозу може варіювати від півроку до п'яти років. Несприятливий прогноз розвитку дитини раннього віку – це термін, який позначає і включає в себе порушення розвитку дитини, які в свою чергу бувають різного генезу, ступеня важкості та характеру протікання, але через ранній термін не можуть бути визначені однозначно і поставлені як діагноз. Проблематики в термінології не існує. Проблематика полягає, в тому, що новонародженій дитині не завжди можна поставити зразу об'єктивний і кінцевий діагноз, окрім цього до одних порушень розвитку часто при народженні долучаються супутні розлади. Саме тому першочерговим завданням нашого дослідження були пошук і науковий аналіз усіх класифікацій порушення розвитку дитини, які максимально розкривають для нас термін несприятливий прогноз розвитку дитини. Науково проаналізовано терміни: вада, порушення розвитку, психофізичні розлади. З'ясовано, що **суб'єктом** корекційної освіти, на який спрямоване вивчення, виховання, навчання та корекційна психолого-педагогічна допомога, є **дитина з вадами** психофізичного розвитку. Класифікувати порушення розвитку дитини раннього віку – необхідне і першочергове завдання у сфері корекційної педагогіки, спеціальної психології, педіатрії. Адже у майбутньому це дозволяє пришвидшити постановку діагнозу дитині раннього віку і зменшити психотравмуючу ситуацію в сім'ї. Після визначення сфери порушення розвитку чи системи ураження пришвидшується надання дитині необхідного лікування і відповідно покращення її стану, а також покращення психоемоційного стану батьків.

Список використаних джерел

1. Астапов В.М. Введение в дефектологию с основами нейро- и патопсихологии / В.М. Астапов – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 216 с.
2. Иванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей інвалідів/ І.Б. Иванова. – К. : Логос, 2000. – 87 с. – Бібліограф.: С.79 – 86.

3. Бородулина С. Ю. Коррекционная педагогика-психологопедагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников / С. Ю. Бородулина. – Ростов на Дону: Феникс, 2004. – 352 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6-ти томах / Л. С. Выготский, под ред Т. А. Власовой – М. : Педагогика, 1983. – Т. 5: Основы дефектологии. – 368 с.
5. Лапшин В.А. Основы дефектологии: учеб. пособие для студ. пед. ин-тов. / В. А. Лапшин, Б. П. Пузанов. – М. : Просвещение, 1990. – С. 21.
6. Мастюкова Є.М. Они ждут нашей помощи / Є.М. Мастюкова, А. Г. Московкина. – М. : Педагогика, 1997. – 160 с.
7. Островська К.О. Психологічні основи формування соціальних компетенцій дітей з аутистичними порушеннями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук: спец. 19.00.08 / Катерина Олексіївна Островська . – Київ, 2013. – 41 с.
8. Основы специальной психологии / Под ред. Л.В. Кузнецовой. – М., 2002. – С. 10.
9. Сутність феномену порушеного розвитку: [Електронний ресурс]: Навчальні матеріали онлайн. 2010-2016. – Режим доступу до журналу.:http://pidruchniki.com/10561127/psihologiya/sutnist_fenomenu_porushenogo_rozvitku.
10. Сорокин В.М. Специальная психология: Учебное пособие / В. М. Сорокин, под научн. ред. Л. М. Шипициной. – СПб. : Речь, 2004. – 216 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Astapov V.M. Vedenie v defectologiju s osnovamy neyro-i-patopsiologii / V.M. Astapov. – М.: Mezhdunarodnaia pedahohycheskaia akademyia, 1994. –216 s.
2. Ivanova I.B. sotsial’no psihologichni problemy ditey invalidiv/ I.B. Ivanova. – К.: Logos, 2000. – 87 s. – Bibliograf.: С. 79-86.
3. Borodulina S.U.Korreksyonnaia pedahohyka-psykholohopedahohycheskaia korrekcyia otklonenyi v razvytyi u povedenyi shkolnykov / S. U. Borodulina – Rostov n/D: Fenyks, 2004. – 352 s.
4. Vyhotskiy L. S. Sobraniye sochyneniy v 6-ty tomakh / L. S.Vyhotskiy, pod red Т. А. Vlasovoi – М. : Pedahohyka, 1983. – Т. 5: Osnove defektologiyi. – 368 s.
5. Lapshin V.A. Osnovy defektologii / V.A. Lapshin, B.P. Puzanov. – М. : Prosveschenie, 1990. – S. 21.

6. Mastjukova E.M. Oni zhdut nashey pomoschi / E.M. Mastjukova, A. G. Moskovkina. – M.: Pedagogika, 1997. – 160 c.
7. Ostrovs'ka K.O. Psihologichni osnovy formuvannya sotsial'nyh kompetensij ditej z autistichnymy porushennyamy : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra psihol. nauk: spets. 19.00.08 / Katerina Oleksiiivna Ostrovs'ka . – Kyi'v, 2013 . – 41 s.
8. Osnovyi spetsial'noii psyhologii / Pod red. L.V. Kuznetsovoy. – M., 2002. – S. 10.
9. Sutnist' fenomenu porushenoho rozvytku. [Elektronnyy resurs]:Navchal'ni materialy onlayn. 2010-2016. – Rezhym dostupu do zhurnalu.:http://pidruchnykiy.com/10561127/psihologiya/sutnist_fenomenu_porushenogo_rozvitku.
10. Sorokyn, V.M. Spetsyal'naia psyhohohyia: Uchebnoe posobyе / V. M. Sorokyn. – SPb. : Rech, 2004. – 216 s.

B.V. Andreiko. The key aspects of the classification of violation of the child's development. The article scientifically envisages such terms as: violation, developmental disorders, psychological and physical disorders. It is found that the subject of correctional education, focused by the study, education, training and correction of psycho-pedagogical assistance, is a child with mental and physical development disorders. It is also scientifically grounded the change of the psycho-emotional state and adaptation of parents having a child with disabilities. It is studied that a family having a child with mental and physical disabilities, goes through the following stages: the stage of birth and stage of diagnosis. It is investigated the period of diagnosis can vary from six months to five years. The key aspects of developmental disorders diagnosis of early childhood are analyzed. We identified the basic phasic factors and criteria for diagnosis. Reasonable problems in diagnosis, criteria for formulating a diagnosis are distinguished. A new term of prognosis of the young child is defined. Especially adverse effects stem from the deficit of communication with adults in the first year of life, i.e. in infancy. The most common in correctional education is a child anomalies classification by type of violation. Such knowledge defined the content and methods of work with the child and form of education and training.

Key words: correctional education, psycho-physical development, developmental disorders, early childhood, families with children with developmental disabilities, diagnosis, sensory disorders, disability and prognosis of development.

Received February 11, 2016

Revised March 22, 2016

Accepted April 24, 2016